

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

27^E JAARGANG

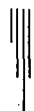
WOENSDAG 18 FEBRUARI 1942

No. 1361

N.V.
Stoomvaart-Mij. „Nederland”
Amsterdam

N.V.
Rotterdamsche Lloyd
Rotterdam

Zooeven verschenen:

DE BELEGGINGEN DER BIJZONDERE SPAARBANKEN IN NEDERLAND

door

Dr. J. R. A. BUNING

32ste Publicatie van het Neder-
landsch Economisch Instituut.

PRIJS f 3.65

(Prijs voor donateurs en leden
van het N. E. I. f 2.75)

Verkrijgbaar in den Boekhandel

Uitgave: De Erven

F. BOHN N.V., HAARLEM

**ROTTERDAMSCHЕ
BANKVEREENIGING**
ROTTERDAM-AMSTERDAM-S GRAVENHAGE

KAPITAAL EN RESERVE
f 62.000.000

SAFE LOKETTEN
TER BERGING VAN WAARDEN

150 KANTOREN IN NEDERLAND

**Openbare werken en
Conjunctuurbeweging**

door **Dr. Ir. A. Baars**

PRIJS f 2.10*

Prijs voor donateurs en leden
van het N. E. I. f 1.50.

In den boekhandel verkrijgbaar
**UITGAVE: DE ERVEN
F. BOHN N.V., HAARLEM**

Nieuwe belastingbesluiten geven nieuwe
BELASTINGMOEILIKHEDEN

Daarom is voor U van belang

MAANDBLAD GEWIJD AAN
DE BELASTINGCONSULENT

BELASTINGVRAAGSTUKKEN

Waarvan de prijs slechts f 4.— per jaar bedraagt

PROEFNUMMER
OP AANVRAAG

ADMINISTRATIE:
LAAN VAN MEERDERVOORT 1a
DEN HAAG.

R. Mees & Zoonen

Ao. 1790

BANKIERS EN ASSURANTIE-MAKELAARS

ROTTERDAM
AMSTERDAM (Ass.)
's- GRAVENHAGE
DELFT — SCHIEDAM
VLAARDINGEN

BEHANDELING VAN ALLE
BANKZAKEN

BEZORGING VAN ALLE
ASSURANTIËN

VERLIESPOSTEN. VOORKOMEND. SYSTEEM

BESTAANDE UIT VIER DIENSTEN

Deze tijd is rijk aan veranderingen. Laat daarom Uw onbetaald gebleven oude posten inschrijven bij
DIENST IV VAN HET V.V.S.

VAN DER GRAAF & Co. N.V.
AMSTERDAM C. — AMSTELSTRAAT 14-18

Door een abonnement op het **Economisch Weekblad** voor Nederlandsch-Indië

Orgaan van het
Departement v.
Econom. Zaken

blijft U op de hoogte omtrent het economisch gebeuren in Nederlandsch-Indië en houdt U contact met de Indische markt. Naast goed gedocumenteerde artikelen van deskundige hand, bevat elke aflevering tal van statistische gegevens, waardoor het blad tot een onmisbare vraagbaak geworden is voor iedereen, die zich voor de ontwikkeling van Indië interesseert.

Losse nummers van **vóór den oorlog** verkrijgbaar bij:

G. KOLFF & Co., P. C. Hoofdstraat 168, AMSTERDAM

ADVERTENTIES

Onze organisatie waarborgt U een prompte, deskundige en economische uitvoering van Uw advertentie-opdrachten voor alle couranten

NIJGH & VAN DITMAR
ERASMUSHUIS — ROTTERDAM — TELEF. 31696

BIJKANTOREN: AMSTERDAM, N.Z. Voorburgwal 157, Telefoon 33050.
DEN HAAG, Parkstraat 25, Telefoon 116220.

KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE BOEKDRUKKERIJ **H. A. M. ROELANTS — SCHIEDAM**

Onze speciale afdeling: Drukwerk voor contróle en administratie, levert alle voorkomend drukwerk op dit gebied concurrerend, snel en accuraat.
Uitgifte-apparaten in groote verscheidenheid van werkwijze en capaciteit naar de behoeften van elk bedrijf.
Onze terzake-kundige staf is te allen tijde voor gratis advies te Uwer beschikking.

Tel. 69300
(3 lijnen)

Zaeeven verschenen:

Derde Gewijzigde Druk

van

**Egalisatiefondsen
en Monetaire Poli-
tiek in Engeland,
Nederland en de
Vereenigde Staten**

door

Prof. Dr. H. M. H. A. van der Valk

30ste Publicatie van het Neder-
landsch Economisch Instituut.

Prijs f 2.10

(Prijs voor donateurs en leden
van het N. E. I. f 1.50)

Verkrijgbaar in den Boekhandel

Uitgave: De Erven

F. BOHN N.V., HAARLEM

Laat Uw JAARGANG inbinden!

Stort f 0.75 op giro 5858 ten name van H. A. M. Roelants, Schiedam met vermelding: Band E.-S. B. 1941 en U ontvangt, zodra de oplaag gereed is, franco per post Uw band toegezonden.

Bij franco opzending van Uw jaargang aan

**H. A. M. ROELANTS
SCHIEDAM**

onder gelijktijdige storting van f 2.40 op giro 5858, ontvangt U, zodra de banden gereed zijn, Uw Jaargang keurig gebonden franco huis terug.

(Uitvoering van den band linnen rug, verder stevig beplakt bord)

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER
UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

27^E JAARGANG

WOENSDAG 18 FEBRUARI 1942

No. 1361

HOOFDREDACTEUR:

M. F. J. Cool (Rotterdam).

PLAATSVERVANGEND HOOFDREDACTEUR:

H. W. Lambers (Zwartewaal).

Redactie en administratie: Pieter de Hoochweg 122, R'dam-W.

Aangeteekende stukken: Bijkantoor Ruigeplaatweg.

Telefoon Nr. 35000. Postrekening 8408.

Abonnementsprijs voor het weekblad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p. p. in Nederland f 20.85* per jaar. Buitenland en koloniën f 23.— per jaar. Abonnementen kunnen met elk nummer ingaan en slechts worden beëindigd per ultimo van elk kalenderjaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het weekblad gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties. Adreswijzigingen op te geven aan de administratie.

Advertenties voorpagina f 0.50 per regel. Andere pagina's f 0.40 per regel. Plaatsing bij abonnement volgens tarief.

INHOUD:

Blz.

Een bouwprogram voor den woningbouw door Dr. Ir. H. G. van Beusekom	80
Het beslechten van arbeidsgeschillen in Nederlandsch-Indië door Dr. W. F. de Gaay Fortman	83
Overheidsmaatregelen op economisch gebied	85
Maandcijfers.	
Gecombineerde maandstaat van de vier Nederlandsche groote banken en van het Nederlandsche bedrijf van de Nederlandsche Handel-Maatschappij	85
Statistieken.	
Wisselkoersen — Bankstaten	86

GELD- EN KAPITAALMARKT.

Reeds in ons vorig overzicht hebben wij melding gemaakt van het feit, dat de gewijzigde situatie op de *geldmarkt* zich nu steeds duidelijker gaat afteekenen, nadat eenigen tijd lang de markt zich precies aan de peripherie van de onafhankelijkheid van de steun van de centrale bank had bewogen. De Agent van de Schatkist moet nu niet meer af en toe, maar regelmatig het beschikbaar komende wisselmateriaal onder de vragers distribueeren op rantsoneeringsbasis, en het geldaanbod overtreft nu vrijwel voortdurend de vraag. De behoeften van de Schatkist zijn in den laatsten tijd duidelijker geringer dan langen tijd het geval is geweest; blijkbaar beginnen de nieuwe belastingbronnen in stijgende mate te vloeien. De nieuwe middelen, die nu sedert meer dan een jaar met vrij groote regelmaat aan de markt worden toegevoerd uit hoofde van de stijging der wisselportefeuille van de centrale bank vinden niet meer, zooals destijds, een zeker emplot op de geldmarkt via de behoeften van de Schatkist. Het gevolg van de geschetste situatie — gebrek aan afzetgebied voor beschikbare middelen — is, dat het zelden voorkomt, dat geldnemers vóór den verval-tijd van het in hun bezit zijnde schatkistpapier tot realisatie genoopt zijn, zoodat de handel in dit materiaal zeldzaam begint te worden, vooral nu ook de traditioneele ruilingen van papier met korten - in dat met langen looptijd door de heerschende omstandigheden moeilijker zijn geworden.

De *obligatiemarkt* handhaaft haar reeds sedert weken aanhoudende gunstige stemming. De vraag naar belegging op langen termijn overtreft het aanbod zeer aanzienlijk, hetgeen op de obligatiekoersen uitwerkt in een gestadige stijging. Die tendens geldt voor vrijwel alle leeningen behalve voor de 4 pCt. leening 1941, die integendeel iets tot afbrokkelen geneigd is. De huidige notering van die leening is duidelijk afgestemd op een mogelijke conversie in afzienbaren tijd. Zoo laag is de koers nu gedaald, dat men zelfs kan aannemen, dat, indien een conversie zou volgen, de notering omhoog zou gaan, omdat als „kort papier”, bij de huidige geldrente, de waarde zeker hooger ligt. Overigens valt natuurlijk niets te voorspellen omtrent de kans op conversie, vooral ook in verband met nog hangende plannen voor verdere consolidatie van vlottende schuld, ten aanzien waarvan men moeilijk kan zeggen of men die uit tactische overwegingen al dan niet vooraf zou willen doen gaan door conversie.

De *aandeelenmarkt* heeft deze week voor Indische en overzeesche waarden een duidelijk dalende tendens vertoond, zulks in verband met de ontwikkeling van den strijd in het Verre Oosten. Verscheidene Indische fondsen noteeren thans zeer belangrijk lager dan de voorheen laagst behaalde notering sedert het uitbreken van den Pacificoorlog. Nederlandsche industrieaandeelen handhaafden zich over het algemeen goed. Vast gestemd waren de meeste bankaandeelen als gevolg van de aangekondigde dividendverhoogingen over het voor deze instellingen gunstige jaar 1941.

EEN BOUWPROGRAM VOOR DEN WONINGBOUW.

De behoefte aan een bouwprogram.

Het laat zich aanzien, dat na het beëindigen van den huidige oorlog voor den woningbouw een periode van groote activiteit zal aanbreken. De groote moeilijkheden, welke thans zoowel ten aanzien van de voorziening met bouwmaterialen als van het transportvraagstuk worden ondervonden, moeten onvermijdelijk tot een achterstand leiden, welke te grooter wordt naarmate de oorlogstoestand, en daarmee ook de stagnatie in den bouw, langer aanhoudt.

Evenals na den oorlog 1914—1918 staat ons dus na het einde van dezen oorlog een groote bouwbedrijvigheid te wachten. Hoeveel woningen dan gebouwd zullen worden, hangt in de eerste plaats af van de normale toeneming der behoefte aan woningen, welke verband houdt met de uitbreiding der bevolking en in het bijzonder met de toeneming van het aantal gezinnen. En vervolgens van de grootte van den achterstand, die alsdan zal blijken aanwezig te zijn. Deze achterstand wordt, zooals reeds gezegd, in de eerste plaats veroorzaakt door de langdurige stagnatie in den aanbouw, maar verder ook door de oorlogsverwoestingen, door den stilstand van onbewoonbaarverklaring en krotopruijing, door het verbod om woningen aan hun bestemming te onttrekken en door uitgestelde gezinsvorming tengevolge van den woningnood.

Omtrent de grootte van den achterstand is het moeilijk reeds nu iets te zeggen. De woningbehoefte in verband met de toeneming van het aantal gezinnen kan zeker voor de toekomstige periode, waarvan hier sprake is, reeds nu, zij het dan ook globaal, worden benaderd.

Het is van belang dit te doen. De groote bouwbedrijvigheid, die zal komen, kan niet gelaten worden afgewacht. Het moet uit verschillende oogpunten noodzakelijk worden geacht, den omvang daarvan te voren te bepalen. Het belang, dat hier op den voorgrond moet worden gesteld, is wel dat van een zoo goed mogelijke woningvoorziening.

Bovendien is het echter een eisch van economisch beleid, dat in de bedoelde periode de omvang van den bouw in algemeenen zin zoo goed mogelijk zal zijn aangepast aan de capaciteit van het bouwbedrijf.

Het „bouwbedrijf” bestaat uit een aantal bedrijven, gevestigd in verschillende gemeenten, welke tezamen een bepaalde productiecapaciteit vertegenwoordigen. Hieromtrent zijn gegevens aanwezig, en voorzover deze niet beschikbaar zijn, worden zij thans verzameld. Het is dus mogelijk de jaarlijksche productiecapaciteit van het gezamenlijke bouwbedrijf vast te stellen. Is dit geschied, dan moet worden gezorgd, dat de hoeveelheid werk, die dit bedrijf te verrichten krijgt, zoo groot mogelijk is, doch niet grooter dan het zonder stagnatie kan verrichten. M.a.w. enerzijds, moet worden gezorgd voor een zoo volledig mogelijke bezetting van het bedrijf, opdat geen productiecapaciteit ongebruikt blijft en werkloosheid in het bouwbedrijf zooveel mogelijk wordt vermeden. Anderzijds echter moet worden voorkomen, dat in een tak van het bedrijf een tekort aan werkrachten of materialen of kapitaal zou ontstaan, waarvan bijv. loonopdriving in een bepaalde vakgroep of ernstige prijsstijgingen het gevolg zouden zijn. Dergelijke verschijnselen heeft men in de periode na den vorigen oorlog door het ontbreken van regelend optreden herhaaldelijk moeten waarnemen. Teneinde dit te voorkomen, moet dus de omvang van den bouw zoodanig worden bepaald, dat hij met de capaciteit van het bouwbedrijf overeenkomt.

Wat den woningbouw betreft, die slechts een deel van het totale bouwvolumen uitmaakt, is regeling van den omvang vooral uit een oogpunt van volkshuisvesting wenschelijk. Immers wanneer zou komen vast te staan, dat in de komende periode bijv. 50.000 woningen per jaar

zouden moeten worden gebouwd, dan is het niet voldoende, aan het einde van het jaar te weten, dat ergens in Nederland een dergelijk aantal woningen is tot stand gebracht. Deze woningen moeten overeenkomstig de behoefte over het land worden verdeeld. D.w.z. in iedere gemeente moet het aantal woningen worden gebouwd, dat door de bevoegde instanties wordt noodig geacht, verdeeld naar typen en soorten overeenkomstig de behoefte.

Ook uit hoofde van de woningvoorziening is dus een bouwprogram noodig, hetwelk waarborgt, dat iedere stad en ieder dorp die woningen verkrijgt, welke ter voorziening in de behoeften der bevolking noodig zijn.

De grondslag voor een bouwprogram.

Voor het opstellen van een bouwprogram voor het geheele land moet worden uitgegaan van de plaatselijke woningbehoefte. Feitelijk moet dit program dus bestaan uit het totaal der plaatselijke programma's, die regionaal en provinciaal worden samengevoegd. Hierbij dient rekening te worden gehouden met de behoefte in verband met den groei der bevolking, den stand van de woningmarkt, het aantal slechte woningen en voorts met alle omstandigheden, die op de woningbehoefte van invloed kunnen zijn. De normale toeneming der behoefte moet worden bepaald aan de hand van een bevolkingsprognose in verband met de ontwikkeling der bestaansbronnen. Dit alles zal plaatselijk, of, voor kleine gemeenten, regionaal moeten geschieden.

Voor het verkrijgen van een globaal inzicht in den omvang van een dergelijk bouwprogram kan ook in grooter verband worden gewerkt. Men krijgt dan althans een inzicht aangaande den omvang van hetgeen van ons land in de toekomst wordt verwacht.

In de eerste plaats is hiervoor noodig een bevolkingsprognose. De toekomstige bevolkingsgrootte van Nederland is het onderwerp geweest van verschillende studiën, waarvan met name mogen worden genoemd de dissertatie van Dr. G. A. H. Wiebols, die van 1925 dateert, en de studie van Ir. F. W. 't Hooft van 1929. In groote lijnen hebben deze beide auteurs volgens dezelfde methode gewerkt. Volgens Wiebols zou de volgende ontwikkeling van de bevolking van Nederland te wachten zijn:

31 December 1930	7.788.000
„ „ 1940	8.684.000
„ „ 1950	9.560.000
„ „ 1960	10.362.000
„ „ 1970	11.060.000
„ „ 1980	11.672.000
„ „ 1990	12.226.000
„ „ 2000	12.734.000

Deze cijfers staan wel in schrille tegenstelling met vroegere voorspellingen, die tot veel hogere cijfers, leidden en een schrikbeeld opleverden van een zoodanige overbevolking, dat de bestaansmiddelen volslagen ontoereikend zouden blijken om het bestaande welvaartspeil te handhaven. Toch zijn de cijfers van Wiebols, althans voor 1930, 1940 en 1950, te laag gebleken. Veel verder in den tijd kan men trouwens niet gaan, omdat men dan te veel het terrein der speculatie betreedt. Latere auteurs durven dan ook in hun prognose niet verder te gaan dan 1970.

Een voorbeeld hiervan biedt Ir. L. H. J. Angenot in zijn boek „De toekomstige loop der bevolking in Nederland en in het havengebied van Rotterdam”. Op blz. 71 en 72 van deze studie geeft deze auteur de volgende cijfers voor Nederland:

	Maximum	Minimum
1940	8.950.000	8.850.000
1950	9.900.000	9.750.000
1960	10.800.000	10.300.000
1970	11.600.000	10.600.000

Aan de hand van de te verwachten geboortecijfers heeft Ir. Angenot daarna de meest waarschijnlijke bevolkingscijfers nog iets dichter benaderd en tenslotte als volgt vastgesteld:

1940	8.900.000
1950	9.800.000
1960	10.600.000
1970	11.250.000

Deze cijfers zijn de beste, waarover thans wordt beschikt. Neemt men in aanmerking, dat deze berekeningen in 1934 werden gepubliceerd en dat het bevolkingscijfer op 31 December 1940 in werkelijkheid 8.921.873 bedroeg, een cijfer, waarin zeker ook nog administratiefouten schuilen, dan mag aan de cijfers van Ir. Angenot-stellig vertrouwen worden geschonken.

Hierbij moet worden opgemerkt, dat deze cijfers geen rekening hebben kunnen houden met de groote veranderingen, die de oorlogsomstandigheden over ons land hebben gebracht, en die praktisch iedere bevolkingsprognose illusoir maken. Welke economische veranderingen zich in ons land zullen voltrekken en welke bevolkingsverplaatsingen daarvan het gevolg zullen zijn, is thans nog niet te zeggen. Verwacht mag worden, dat deze op de ontwikkeling van onze bevolking, landelijk zoowel als provinciaal, van verstrekkenden invloed zullen zijn. Het gebruiken van de cijfers van Ir. Angenot voor de komende periode krijgt daardoor een theoretisch karakter. Toch zal hieruit het materiaal moeten worden geput, waarop de toekomstige aanbouw van woningen moet worden gebaseerd.

Op 31 December 1930 was het bevolkingscijfer 7.935.565 en het aantal woningen 1.865.536. De gemiddelde woningbezetting was dus 4.25.

Op 31 December 1939 was het aantal woningen 2.199.121, zoodat de voorraad in 9 jaren met 333.585 was vermeerderd. Aangezien het bevolkingscijfer 8.829.408 bedroeg, was de gemiddelde woningbezetting 4.01.

Zoals in een vorig artikel is aangetoond, bestond zoowel, in 1930 als in 1939 een bevreemdend ruime woningmarkt, welke tot uiting kwam in een behoorlijke woningreserve. Aangenomen moet dus worden, dat de afneming van de gemiddelde woningbezetting moet worden toegeschreven aan de vermindering van de gemiddelde gezinsgrootte, de zoogenaamde gezinsverdunding. Deze is trouwens sedert vele jaren een bekend verschijnsel.

Deze gezinsverdunding spreekt ook uit tabel I, waarin de gegevens naar de provinciën zijn gesplitst. In alle provinciën blijkt de gemiddelde woningbezetting — die overigens in de verschillende provinciën zeer uiteenloopt — op dezelfde wijze te dalen.

TABEL I.

Bevolking, woningvoorraad en woningbezetting in 1930 en 1939.

	Bevolking Volksstelling 1930	Aantal woningen 31 Dec. 1930	Gemiddelde woning- bezetting	Bevolking 31 Dec. 1939	Aantal woningen 31 Dec. 1939	Gemiddelde woning- bezetting
N.-Brabant . . .	898.386	179.731	4,99	1.033.130	213.371	4,84
Gelderland . . .	829.293	180.054	4,60	923.210	213.346	4,32
Z.-Holland . . .	1.957.578	493.497	3,96	2.167.299	587.058	3,69
N.-Holland . . .	1.509.587	388.373	3,89	1.690.965	459.035	3,68
Zeeland	247.606	62.321	3,97	254.854	70.017	3,63
Utrecht	406.960	96.090	4,23	479.743	120.052	3,99
Friesland	399.659	102.748	3,88	424.274	113.738	3,72
Overijssel	520.788	113.323	4,59	576.723	133.271	4,32
Groningen	392.436	94.886	4,13	423.329	110.483	3,83
Drente	222.432	47.513	4,68	247.879	55.779	4,42
Limburg	550.840	106.990	5,14	608.274	123.268	4,93
Het Rijk	7.935.565	1.865.536	4,25	8.829.408	2.199.418	4,01

Voor het bepalen van de woningbehoefte in volgende perioden zal worden uitgegaan van de bovenvermelde bevolkingsprognose van Ir. Angenot, welke zoo goed mogelijk over de provinciën zal worden verdeeld.

TABEL II.

Globale bevolkingsprognose. 1.

	Bevolking op 31 Dec. 1930	Bevolking op 31 Dec. 1940	Geschatte bevolkingscijfers in duizendtallen		
			31 Dec. 1950	31 Dec. 1960	31 Dec. 1970
Noord-Brabant . . .	898.386	1.051.856	1.216	1.352	1.480
Gelderland	829.293	937.839	1.045	1.134	1.220
Zuid-Holland	1.957.578	2.173.589	2.284	2.448	2.500
Noord-Holland	1.509.587	1.701.049	1.888	2.044	2.190
Zeeland	247.606	254.468	262	266	275
Utrecht	406.960	489.664	575	651	720
Friesland	399.659	427.668	456	475	495
Overijssel	520.788	584.899	648	699	745
Groningen	392.436	427.216	461	487	510
Drente	222.432	250.385	278	301	320
Limburg	550.840	619.641	687	743	795

Het Rijk	7.935.565	8.921.873	9.800	10.600	11.250
--------------------	-----------	-----------	-------	--------	--------

In tabel II is aangenomen, dat de bevolkingstoename in de periode 1930—1940 zich, binnen de cijfers van Ir. Angenot voor het geheele land, in dezelfde onderlinge verhouding zal voortzetten. Op deze wijze zijn bevolkingscijfers voor de jaren 1950, 1960 en 1970 berekend. Bij deze cijfers is dus rekening gehouden met het karakter van iedere provincie, zooals dit in den bevolkingsgroei van 1930—1940 tot uiting kwam. Echter niet met wijzigingen in de ontwikkeling, die tengevolge van de gewijzigde omstandigheden zullen ontstaan. Dit zal alleen door afzonderlijke studien kunnen geschieden.

De omvang van het bouwprogram.

Het geschatte bevolkingscijfer voor de provinciën op 31 December 1950 moet als grondslag dienen voor het bepalen van de woningbehoefte op dezen datum. Daartoe is het noodig een schatting te maken van de gemiddelde woningbezetting.

Op 31 December 1930 was de gemiddelde woningbezetting blijkens tabel I voor het geheele land 4.25; op 31 December 1939 was zij gedaald tot 4.01. In verband met de voortdurende daling van de gezinssterkte sedert het begin dezer eeuw is zonder twijfel een verdere daling van de gemiddelde woningbezetting te verwachten. Men kan echter niet op een gelijkmatige daling rekenen.

Een aanwijzing van de te verwachten daling is te vinden in de daling van de gemiddelde gezinssterkte, zooals deze blijkt uit de uitkomsten der tienjaarlijksche volkstellingen. In 1899 bedroeg deze 4.81 en in 1930 4.37. Zou de daling zich in de periode 1930—1950 in hetzelfde tempo voortzetten, dan zou de gemiddelde gezinssterkte in 1950 4.10 bedragen. Waarschijnlijk echter is de daling gedurende de laatste jaren aanmerkelijk sneller geweest. Immers blijkens de berekening in het Maandschrift van het C.B.S., welke in een vorig artikel werd aangehaald, was de gemiddelde gezinssterkte in 1939 te stellen op 4.16. Een voortgaande daling in dit tempo zou voor 1950 het cijfer 3.90 opleveren. Wij zijn dus niet ver van de waarheid, wanneer wij het gemiddelde aanhouden en de gezinssterkte in 1950 op 4 stellen. Een betrouwbare schatting zou slechts kunnen worden gemaakt aan de hand van een diepgaande demografische studie, waarbij in het bijzonder wordt rekening gehouden met de waarschijnlijke ontwikkeling van den leeftijdsopbouw.

Gelet op het feit, dat de gemiddelde woningbezetting in tijden van een ruime woningmarkt enkele procenten kleiner is dan de gemiddelde gezinssterkte, zou de woningbezetting in 1950 op 3.85 kunnen worden gesteld. Dit cijfer schijnt ook hierom betrouwbaar, omdat een daling van 4.25 tot 4.01, dus met 0.24 van 1930 tot 1939 en een daling van 4.01 tot 3.85, dus met 0.16 van 1939 tot 1950 in overeenstemming is met de verwachting, dat de gemiddelde woningbezetting voorloopig nog zal blijven dalen, doch niet in hetzelfde tempo als de laatste jaren.

Het aantal benodigde woningen op 31 December 1950 zou dan $9.800.000 : 3.85 = 2.545.500$ bedragen. Dit komt neer op een toeneming van den woningvoorraad van 1939 af, dus in 11 jaar, met rond 346.000 woningen of 31 à 32.000 per jaar, een cijfer, dat ook met vroegere schattingen, o.a. van den Hoofdinspecteur van de Volkshuisvesting, overeenkomt.

Een overeenkomstige daling van de gemiddelde woningbezetting voor de onderscheidene provinciën als voor het geheele land is in tabel III aangehouden. Aan de hand daarvan kan, binnen de raming van 2.545.500 woningen voor het geheele land, een schatting voor iedere provincie worden gemaakt.

TABEL III.
Woningbehoefte in de periode 1939—1950.

	Revolking 31 Dec. 1950 (in duizend- tallen)	Gemiddelde woning- bezetting	Aantal woningen 31 Dec. 1950	Aantal woningen 31 Dec. 1939	Toeneming aantal wonin- gen van 31 Dec. 1939 tot 1950.
Noord-Brabant ..	1.216	4,73	257.500	213.374	44.129
Gelderland	1.045	4,12	253.000	213.346	39.654
Zuid-Holland	2.284	3,50	652.500	587.058	65.442
Noord-Holland	1.888	3,52	536.500	459.035	77.465
Zeeland	262	3,39	77.000	70.017	6.983
Utrecht	575	3,81	150.000	120.052	29.948
Friesland	456	3,60	126.000	113.738	12.262
Overijssel	648	4,12	156.000	133.274	22.729
Groningen	461	3,60	127.000	110.483	16.517
Drente	278	4,22	66.000	55.779	10.221
Limburg	687	4,77	144.000	123.268	20.732
Het Rijk	9.800	3,85	2.545.500	2.199.418	346.082

De laatste kolom van tabel III levert dan de toeneming van de woningbehoefte voor de onderscheidene provinciën voor de periode 1939—1950. Het aantal te bouwen woningen is natuurlijk grooter, omdat ook voorzien moet worden in de vervanging van woningen, die tengevolge van openbare werken en de uitbreiding van handel en bedrijf en door rechtstreeksch ingrijpen van de overheid komen te vervallen.

Het laatstbedoelde aantal dient gemeente voor gemeente te worden bepaald. Het aantal woningen, dat voor doeleinden van handel en bedrijf pleegt te worden opgeheven, is het grootst in de groote steden en het kleinst in de dorpen. Opheffing van woningen voor openbare werken kan in iedere gemeente voorkomen.

Opheffing van woningen door ingrijpen van de overheid — door onbewoonbaarverklaring en krotopruijing — is wel in iedere gemeente noodig, doch niet overal in dezelfde mate. Wat in dit opzicht moet worden gedaan, kan slechts aan de hand van een systematisch woningonderzoek worden bepaald.

Voor een globaal bouwprogram moet met een algemeen percentage worden volstaan. In het sociografisch vooronderzoek ten behoeve van het uitbreidingsplan van Zaandam ¹⁾ heeft Drs. J. Diederich aangenomen, dat in Zaandam in de komende 10 jaren $1\frac{1}{2}$ pCt. van den woningvoorraad door verandering van bestemming (zakenpanden en cityvorming) en $1\frac{1}{2}$ pCt. door krotopruijing en slooping zal komen te vervallen.

Het eerstbedoelde percentage kan bij gebreke van betere gegevens voorloopig voor het geheele land en voor de afzonderlijke provinciën worden aangehouden. Het tweede achten wij voor het geheele land veel te laag. Gelet op hetgeen thans reeds omtrent de noodzakelijkheid van krotopruijing bekend is, zouden wij het percentage op te ruimen krotten gedurende 10 jaar op 3 pCt. van den woningvoorraad willen stellen, al wil dit niet zeggen, dat reeds de eerste jaren na het beëindigen van den oorlog met het opruimen van krotten zal kunnen worden begonnen.

Hoe groot het percentage voor iedere provincie moet zijn,

¹⁾ Gepubliceerd in het „Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedebouw“ van December 1941.

zal uit een woningonderzoek moeten blijken. Dit zal verrassende resultaten kunnen opleveren. Voorloopig verdeelen wij het aantal op te ruimen krotten gelijkmatig over het geheele land.

In tabel IV is het cijfer uit de laatste kolom van tabel III vermeerderd met $1\frac{1}{2}$ pCt. van den woningvoorraad in 1939 voor cityvorming en 3 pCt. voor krotopruijing. Deze cijfers zijn nog met $1/10$ vermeerderd, omdat het om een 11-jarige periode gaat. In totaal is dus 5 pCt. van den woningvoorraad aangehouden. De laatste kolom geeft dan het bouwprogram voor een periode van 11 jaren.

TABEL IV.
Bouwprogram voor 11 jaar.
(1940 t/m 1950).

	Aantal wonin- gen voor de toeneming der behoefte.	Te bouwen voor krotop- ruiming en cityvorming (5 pCt van den voorraad in '39)	Totaal te bouwen	Gemiddeld per jaar (Afgerond)
Noord-Brabant ..	44.129	10.668	55.297	5.000
Gelderland	39.654	10.667	50.321	4.600
Zuid-Holland	65.442	29.353	94.795	8.600
Noord-Holland ..	77.465	22.952	100.417	9.100
Zeeland	6.983	3.501	10.484	950
Utrecht	29.948	6.002	35.950	3.250
Friesland	12.262	5.687	17.949	1.650
Overijssel	22.729	6.664	29.393	2.700
Groningen	16.517	5.524	22.041	2.000
Drente	10.221	2.789	13.010	1.200
Limburg	20.732	6.163	26.895	2.450
Het Rijk	346.082	109.970	456.552	41.500

Dit program geeft het aantal woningen weer, dat in de komende periode zou moeten worden gebouwd, wanneer er geen oorlog was geweest en er geen stagnatie in den aanbouw was ontstaan.

Wanneer de oorlog ten einde zal zijn, en de bouw weer regelmatig voortgang kan hebben, zal de aanbouw dus grooter moeten zijn. Het aantal woningen, dat jaarlijks boven de genoemde 41 à 42.000 zal moeten worden gebouwd, zal afhangen van de grootte van den achterstand, en van het tempo, waarin deze zal worden ingehaald. Zou de omvang van den aanbouw grooter worden dan de capaciteit van het bouwbedrijf toelaat, dan zal de krotopruijing geheel of gedeeltelijk naar latere jaren moeten worden verschoven, en het tempo, waarin het tekort wordt ingehaald, moeten worden vertraagd.

De taak voor de naaste toekomst.

In het bovenstaande is een bouwprogram ontwikkeld, dat provinciaal is ingedeeld. Zooals gezegd, draagt het slechts een globaal karakter, omdat voor verdere precisering de gegevens ontbreken. Feitelijk is het dus niet meer dan een aanwijzing van hetgeen moet worden gedaan.

Voor een werkelijk bouwprogram is allereerst noodig een bevolkingsprognose, niet alleen landelijk, maar ook provinciaal, regionaal en gemeentelijk, opdat aan de hand van zoo goed mogelijke gegevens de te verwachten bevolkingsgrootte en vooral de waarschijnlijke ontwikkeling van de gezinsgrootte en dus het aantal gezinnen kan worden bepaald.

En in de tweede plaats woningonderzoek, d.w.z. het verzamelen van gegevens omtrent den woningvoorraad, de woningbezetting, soort en grootte van de woningen en in het bijzonder ook de kwaliteit, omdat alleen op grond van een dergelijk onderzoek een behoorlijk inzicht in de behoefte aan woningen en in de noodzakelijkheid van verbetering der volkshuisvesting kan worden verkregen.

In de naaste toekomst ligt hier nog een belangrijke taak.

Dr. Ir. H. G. VAN BEUSEKOM.

HET BESLECHTEN VAN ARBEIDSGESCHILLEN IN NEDERLANDSCH-INDIË.

Voorschriften inzake het beslechten van arbeidsgeschillen zijn in Nederlandsch-Indië vastgesteld bij de besluiten van den Gouverneur-Generaal van 24 November 1937, no. 31, Staatsblad no. 624, en van 20 Juli 1939, no. 26, Staatsblad no. 407. Voorts is, in verband met de huidige buitengewone omstandigheden, een bijzondere regeling getroffen bij het besluit van den Gouverneur-Generaal van 16 December 1940, Staatsblad no. 569.

Het eerstgenoemde besluit bevat een regeling van den verzoeningsraad voor de spoor- en tramwegbedrijven. Deze raad bestaat uit een voorzitter en een of meer plaatsvervangende voorzitters, die door den Gouverneur-Generaal worden benoemd en buiten het spoor- en tramwegbedrijf moeten staan, en een aantal leden, onderscheidenlijk aangewezen door den hoofdinspecteur, hoofd der staatsspoorwegen, en een aantal organisaties van werkgevers en arbeiders in het spoor- en tramwegbedrijf. De verzoeningsraad heeft tot taak het verleen van tusschenkomst, wanneer bij de spoor- en tramwegen een geschil over arbeidsaangelegenheden dreigt te ontstaan of is ontstaan, dat tot staking aanleiding dreigt te geven of heeft gegeven, dan wel op andere wijze het algemeen belang kan schaden. De tusschenkomst wordt verleend door een commissie uit den raad, welke door den voorzitter wordt bijeengeroepen, indien hij zulks noodig acht, of indien vier of meer leden van den raad hem hun wensch daartoe schriftelijk onder opgaaf van redenen hebben te kennen gegeven. De commissie bestaat uit ten minste drie leden: de voorzitter en twee door elk der partijen aangewezen leden. De voorzitter kan nog meer leden aanwijzen om in de commissie zitting te nemen, met dien verstande, dat het aantal vertegenwoordigers van werkgevers en werknemers gelijk moet zijn.

Het samenstellen van een commissie heeft niet noodzakelijk het verleen van tusschenkomst ten gevolge. Immers artikel 9 van het besluit bepaalt, dat de commissie zelfstandig beslist, of tusschenkomst zal worden verleend. Tusschenkomst wordt echter steeds verleend, indien de Gouverneur-Generaal daartoe last geeft.

De commissie kan zich tot bestuurders, ambtenaren en arbeiders van spoor- en tramwegondernemingen om inlichtingen wenden. Worden deze haar niet verstrekt, dan maakt zij daarvan melding in het door haar uit te brengen verslag. In dit verslag geeft zij te kennen, welke gedragslijn partijen naar haar oordeel naar billijkheid hadden behooren te volgen of alsnog behooren te volgen. Zoo eenigszins mogelijk brengt zij partijen tot een minnelijke schikking. Het verslag wordt ter kennis gebracht van den Gouverneur-Generaal, den Directeur van Verkeer en Waterstaat, den Gouverneur c.q. Resident van het betrokken gewest en partijen.

Voorschriften nopens het instellen van een onderzoek bij ernstige arbeidsgeschillen geeft het besluit van 20 Juli 1939. Is in een particulier bedrijf, dat niet behoort tot de spoor- en tramwegbedrijven, een arbeidsgeschil ontstaan, waarbij het algemeen belang in ernstige mate is betrokken, of dreigt zulk een geschil te ontstaan, dan dient de Directeur van Justitie den Gouverneur-Generaal tijdig van voorlichting en advies over de vraag, of tot regeeringstusschenkomst aanleiding bestaat. De Directeur van Justitie kan zoo noodig, alvorens advies uit te brengen, door een of meer ambtenaren en/of niet ambtelijke personen, al dan niet in commissie, een onderzoek doen instellen. Het onderzoek strekt zich uit over:

- a). de oorzaken van het geschil;
- b). de vraag, welke der bij het geschil betrokken partijen in hoofdzaak verantwoordelijk is voor het ontstaan of het voortduren van het geschil, en in hoeverre de eischen van de eene of de andere partij redelijkerwijze voor inwilliging vatbaar zijn te achten;

c). zoodanige verdere punten, waaromtrent, bij een vóór het onderzoek door den Directeur van Justitie vastgestelde instructie, een onderzoek mocht worden gelast.

Werkgevers en werknemers, die bij het geschil betrokken zijn, alsmede vakvereenigingen, die naar het oordeel der commissie¹⁾ daarvoor in aanmerking komen; zullen in de gelegenheid worden gesteld, om, desgewenscht buiten tegenwoordigheid van andere belanghebbenden, zich over alle punten, waarover het onderzoek zich uitstrekt, uit te spreken. De commissie bevordert zooveel mogelijk minnelijk overleg tusschen de bij het geschil betrokken partijen. Zij brengt aan den Directeur van Justitie van het onderzoek verslag uit. Zoo mogelijk spreekt zij daarin een oordeel uit over de gedragslijn, die door partijen naar billijkheid had behooren of alsnog behoort te worden gevolgd. Hebben partijen omtrent eenig punt onvoldoende inlichtingen verstrekt, dan wordt daarvan in het verslag melding gemaakt. Bij het onderzoek kan de commissie gebruik maken van de diensten van de Arbeidsinspectie en het Kantoor van Arbeid.

Bij een vergelijking van de Nederlandsch-Indische met de Nederlandsche arbeidsgeschillenregeling blijken er verschillende belangrijke verschillen te bestaan.

Niet ongewoon is het bestaan van een afzonderlijke, van de algemeene afwijkende, regeling voor bepaalde bedrijven. In Nederland bestaat, naast de algemeene regeling van de Arbeidsgeschillenwet 1923, de voor arbeidsgeschillen in land- en tuinbouw geldende regeling van de Crisis-Organisatiebeschikking 1939. Er kunnen zich nu eenmaal omstandigheden voordoen, die een afwijkende regeling voor sommige bedrijven gewenscht maken.

Een eerste belangrijk punt van verschil is het ontbreken in Nederlandsch-Indië van een figuur als de Rijksbemiddelaar, de van Regeering en partijen onafhankelijke derde, die zich in Nederland in een tijdsverloop van meer dan vijftien jaar bij werkgevers en arbeiders zulk een groot gezag heeft weten te verwerven. De Indische regeling gaat uit van het beginsel, dat tusschenkomst zoo noodig door de Regeering wordt verleend. Weliswaar geschiedt zij in het spoor- en tramwegbedrijf door een commissie uit den verzoeningsraad, doch zulk een commissie is verplicht tusschenkomst te verleen, indien de Gouverneur-Generaal daartoe last geeft. Bovendien is de verzoeningsraad door de boven uiteengezette wijze van samenstelling niet zoo onafhankelijk van Regeering en regeeringsinstanties en van werkgevers en arbeiders als de Rijksbemiddelaar.

De bevoegdheid om tusschenkomst te verleen is in Nederlandsch-Indië ruimer dan in Nederland. De Rijksbemiddelaar mag slechts zijn tusschenkomst verleen; indien een geschil is ontstaan; dat tot staking of uitsluiting aanleiding dreigt te geven of heeft gegeven en waarbij ten minste 50 arbeiders betrokken zijn, mits zich overigens geen van de in artikel 7 der Arbeidsgeschillenwet genoemde gevallen voordoet. De Indische regeling voor het spoor- en tramwegbedrijf stelt eveneens staking of dreigende staking als grond voor tusschenkomst op den voorgrond, doch laat deze ook toe in gevallen, waarin het algemeen belang op andere wijze kan worden geschaad. De algemeene regeling van 20 Juli 1939 maakt kortweg regeeringstusschenkomst mogelijk in arbeidsgeschillen, waarbij het algemeen belang in ernstige mate is betrokken. Is de formulering van de desbetreffende bepalingen in Nederlandsch-Indië dus inderdaad ruimer, in de uitvoering zal er op dit punt, gezien de practijk in Nederland, tusschen beide gebiedsdeelen wel weinig verschil blijken te bestaan.

De commissies uit den verzoeningsraad voor het spoor- en tramwegbedrijf vertoonen overeenkomst met de verzoeningsraden, welke de voormalige Kamers van Arbeid krachtens de met ingang van 1 Januari 1923

¹⁾ Het onderzoek wordt niet steeds door een commissie ingesteld; gemakshalve spreek ik echter in den tekst steeds van commissie.

ingetrokken Wet op de Kamers van Arbeid konden instellen, en met den bemiddelingsraad, welken de Rijksbemiddelaar krachtens de artikelen 10 e. v. van de Arbeidsgeschillenwet kan vormen, indien hem daartoe door of namens de partijen bij het geschil schriftelijk een verzoek wordt gedaan²⁾. Geheel parallel loopen de beide regelingen echter niet. Slaagt de bemiddeling van den bemiddelingsraad niet, dan kan deze zijn oordeel uitspreken over alle geschilpunten en de middelen tot vereffening van het geschil. Indien partijen weigeren de voorgestelde middelen te aanvaarden, kan de bemiddelingsraad zijn oordeel geheel of gedeeltelijk openbaar maken. De commissie van de verzoeningsraad brengt van haar bemoeiingen een verslag uit, waarin zij te kennen geeft, welke gedragslijn naar haar oordeel door partijen naar billijkheid had behooren of alsnog behoort te worden gevolgd. Blijkbaar is het niet de bedoeling, dat dit verslag zal worden gepubliceerd. De Nederlandsche regeling is hier effectiever. Door de mogelijkheid haar oordeel openbaar te maken; kan de bemiddelingsraad daaraan een belangrijke moreele sanctie verbinden.

De voorschriften nopens het instellen van een onderzoek bij ernstige arbeidsgeschillen zijn kennelijk geïnspireerd door de artikelen 45 e. v. van de Arbeidsgeschillenwet, betreffende het instellen van een enquête in ernstige arbeidsgeschillen, waarin andere pogingen tot oplossing van het geschil tot geen resultaat hebben geleid. De conclusie van het verslag der Nederlandsche enquêtecommissie kan door den Minister van Sociale Zaken openbaar worden gemaakt, doch in Nederlandsch-Indië is het verslag, evenals de verslagen van de commissie uit den verzoeningsraad voor het spoor- en tramwegbedrijf, alleen voor intern gebruik bestemd.

Een belangrijk verschilpunt is voorts, dat de Indische commissie van onderzoek het minnelijk overleg tusschen partijen zooveel mogelijk bevordert, terwijl een dergelijke bepaling in de Nederlandsche regeling ontbreekt. Dit verschil vloeit voort uit den verschillenden opzet, van beide regelingen. In Nederland treedt een enquêtecommissie eerst op, wanneer alle pogingen tot vreedzame beslechting van het geschil hebben gefaald en het voortduren ervan dergelijke schadelijke gevolgen heeft, dat nog een uiterste middel worden beproefd om het te beëindigen³⁾; in Nederlandsch-Indië is het instellen van een onderzoek een normale figuur. Immers zal men in de practijk wel eerst aan bemiddeling door een commissie de voorkeur geven, alvorens tot tusschenkomst van de Regeering over te gaan. De bepaling, dat de commissie zooveel mogelijk het minnelijk overleg tusschen partijen bevordert, zal er namelijk wel toe leiden, dat zij daadwerkelijk zal trachten te bemiddelen. Daarvoor geeft de practijk in Nederland duidelijke aanwijzingen.

Het is wel merkwaardig, dat men, bij het ontwerpen eener regeling voor de beslechting van arbeidsgeschillen in Nederlandsch-Indië, aan de Nederlandsche Arbeidsgeschillenwet twee middelen om daartoe te geraken heeft ontleend, waarvan in Nederland in de practijk zoo goed als geen gebruik is gemaakt. Hoe de Indische regeling heeft gewerkt, heb ik niet kunnen nagaan. Veel toepassing zal zij in ieder geval niet hebben gevonden. Zooals in Nederland de Arbeidsgeschillenwet tengevolge van de bezetting practisch buiten werking is gesteld en voor het door haar bestreken terrein thans gelden het verbod van staking en uitsluiting, de ontslagverordening en de loonverordeningen, zoo hebben in Nederlandsch-Indië het uitbreken van den oorlog in Europa en de gespannen toestand in het Verre Oosten er toe geleid, dat bij besluit van den Gouverneur-Generaal van 16 December 1940, welk besluit met ingang van 18 December 1940 in werking is getreden, bijzondere, van de boven weergegevene afwijkende, voorschriften zijn gegeven, teneinde gedurende

²⁾ Van deze bevoegdheid is slechts eenmaal gebruik gemaakt.

³⁾ Een enquête is nog ingesteld.

de huidige buitengewone omstandigheden toezicht te kunnen houden op de arbeidsverhoudingen tusschen werkgevers en arbeiders.

De Gouverneur-Generaal heeft daartoe een Raad van Arbeidszaken ingesteld. Deze raad bestaat uit een voorzitter, een plaatsvervangend voorzitter en ten hoogste twintig leden. De voorzitter wijst telkens de leden aan, die aan de behandeling van de gevallen, welke zich voordoen, zullen deelnemen. Daarbij moet hij telkens ten minste één lid, dat de werkgevers vertegenwoordigt, en één lid, dat de arbeiders vertegenwoordigt, aanwijzen. De raad kan getuigen en deskundigen hooren en één of meer van zijn leden of personen buiten den raad belasten met de uitvoering van zoodanige maatregelen als hij noodig zal oordeelen.

Wanneer een werkgever, die meer dan twintig arbeiders in dienst heeft, op grond van de huidige buitengewone omstandigheden, arbeiders wil ontslaan of de arbeidsvoorwaarden in voor hen ongunstigen zin wil wijzigen, moet hij dit onder toezending van een toelichting schriftelijk aan den Raad van Arbeidszaken mededeelen. Is de werkgever van oordeel, dat het ontslag of de wijziging der arbeidsvoorwaarden niet in verband staan met de huidige buitengewone omstandigheden, dan behoeft hij deze mededeeling eerst te doen in de maand, volgende op die, waarin de bewuste maatregelen zijn toegepast. Kan de raad zich met de voorgenomen of reeds getroffen maatregelen niet vereenigen, dan stelt hij een nader onderzoek in, waarbij partijen worden gehoord en de noodige inlichtingen worden ingewonnen, en tracht hij partijen tot overeenstemming te brengen. Gelukt dit niet, dan wordt de zaak ter uiteindelijke beslissing verwezen naar den Directeur van Justitie.

Een overeenkomstige procedure wordt gevolgd, wanneer een werkgever of een fonds, stichting of andere instelling, welke door een of meer werkgevers in stand wordt gehouden, zich in verband met de huidige buitengewone omstandigheden genoodzaakt ziet, de befaling van pensioenen of andere uitkeeringen aan gewezen arbeiders of nabestaanden van arbeiders en gewezen arbeiders op te schorten of deze pensioenen of uitkeeringen te verminderen.

Arbeiders, die tengevolge van de huidige buitengewone omstandigheden of tengevolge van het feit, dat zij in militairen of in verplichten burgerlijken dienst worden geroepen, worden ontslagen of wier arbeidsvoorwaarden op dien grond in voor hen ongunstigen zin worden gewijzigd, kunnen bij den Raad van Arbeidszaken in beroep gaan. In dergelijke gevallen beslist de raad in hoogste instantie⁴⁾.

* * *

Bij een vergelijking van de in het besluit van 16 December 1940 vervatte regeling met de thans in het moederland geldende bepalingen betreffende ontslag en wijziging van arbeidsvoorwaarden valt allereerst op, dat in Nederlandsch-Indië één instantie met bevoegdheden dienaangaande bekleed is, terwijl in Nederland de uitvoering van de zgn. ontslagverordening is opgedragen aan den Directeur-Generaal van den Arbeid en die van de verordeningen betreffende het verbod van verlaging van loonen en salarissen en betreffende de totstandkoming van regelingen inzake loonen, salarissen en andere arbeidsvoorwaarden aan het College van Rijksbemiddelaars. Voor het in één hand houden van alle bevoegdheden op het gebied van ontslag en arbeidsvoorwaarden is zeker iets te zeggen. Intusschen lag het in Nederland voor de hand, dat men, toen voor elk ontslag een vergunning van overheidswege noodig werd geoordeeld en de des-

⁴⁾ Uit het besluit blijkt verder nog, dat de raad ook gedacht is als een algemeene adviesinstantie in sociale vraagstukken voor den Gouverneur-Generaal. Hij adviseert, hetzij op diens verzoek, hetzij op eigen initiatief. Voorts kan de Gouverneur-Generaal den raad nog andere bevoegdheden verleen.

betreffende regeling plotseling met grooten spoed moest worden ingevoerd, voor de uitvoering den uitstekend geoutilleerden dienst der arbeidsinspectie met zijn ruime ervaring op het terrein van den arbeid inschakelde en dat men voor de uitvoering der loonverordeningen een beroep deed op de Rijksbemiddelaars, die bij de uitvoering van de Arbeidsgeschillenwet de noodige ervaring op het gebied van loonen en andere arbeidsvoorwaarden hadden opgedaan.

Een tweede verschilpunt is, dat de Indische regeling alleen van toepassing is ten aanzien van werkgevers, die meer dan twintig arbeiders in dienst hebben, waartegenover in Nederland beide regelingen, zoowel die inzake ontslag als die inzake loonen en andere arbeidsvoorwaarden, van toepassing zijn op iederen werkgever, onverschillig het aantal arbeiders, dat hij in dienst heeft. Wel heeft van 28 Mei tot 13 Juni 1940 gegolden het besluit van den Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht van 27 Mei 1940, Staatsblad no. O. 801, waarbij het verboden was gedurende een tijdvak van dertig achtereenvolgende dagen zonder vergunning vijftientig of meer arbeiders in een onderneming al of niet tegelijkertijd te ontslaan, doch dit besluit is juist door de thans geldende ontslagverordening vervangen, omdat het doel der regeling, krachtig tegengaan van de dreigende uitbreiding der werkloosheid, door haar onvoldoende werd bereikt. Het verschil in quaestie tusschen de Nederlandsche en de Indische regeling is verklaarbaar door de verschillen, welke tusschen de Nederlandsche en de Indische arbeidssfeer bestaan. De regeling in Nederlandsch-Indië is voor den daar bestaanden toestand, naar het zich laat aanzien, afdoende en beter uitvoerbaar dan de Nederlandsche daar zou zijn.

De ontslagverordening schrijft voor ieder ontslag een vergunning van den Directeur-Generaal van den Arbeid voor, tenzij de arbeider aan den werkgever een dringende reden tot beëindiging van de dienstbetrekking, als bedoeld in artikel 1639p van het Burgerlijk Wetboek, heeft gegeven. De Indische regeling kent, voorzoover kan worden nagegaan, een dergelijke uitzondering niet. Zij geldt echter alleen voor ontslagen in verband met de huidige buitengewone omstandigheden. Een ontslag van een arbeider op grond van een dringende reden zal in het algemeen geen verband houden met de huidige buitengewone omstandigheden, zoodat daarop het besluit van den Gouverneur-Generaal van 16 December 1940 niet van toepassing zal zijn. In de practijk zal derhalve te dezen aanzien tusschen de Nederlandsche en de Indische regeling geen verschil bestaan.

In Nederland is het verlagen van loonen slechts toegestaan met vergunning van het College van Rijksbemiddelaars, tenzij bij een collectieve arbeidsovereenkomst de desbetreffende partijen, in andere gevallen de partijen bij een individueele arbeidsovereenkomst het over de verlaging eens zijn. Voor wijziging van andere arbeidsvoorwaarden in voor den arbeider ongunstigen zin is geen vergunning noodig. Op grond van artikel 5 van de verordening no. 217/1940 betreffende de totstandkoming van regelingen inzake loonen, salarissen en andere arbeidsvoorwaarden kan het College van Rijksbemiddelaars echter, indien een dergelijk geval te zijner kennis wordt gebracht en het de wijziging niet gerechtvaardigd acht, de oude arbeidsvoorwaarden herstellen of zelfs gunstiger arbeidsvoorwaarden bindend vaststellen. In Nederlandsch-Indië moet de werkgever iedere wijziging van loonen of andere arbeidsvoorwaarden in voor zijn arbeiders ongunstigen zin ter kennis van den Raad van Arbeidszaken brengen. Merkwaardig is, dat de raad, wanneer de werkgever de zaak aanhangig heeft gemaakt en de raad zich met de voorgenomen wijzigingen niet kan vereenigen, tusschen partijen moet bemiddelen en dat, indien dit niet gelukt, de Directeur van Justitie een bindende beslissing geeft, terwijl, wanneer een arbeider bij den raad klaagt, deze zelf in hoogste instantie beslist.

Een belangrijk element in de Indische regeling is, dat zij den arbeider ook beschermt tegen ontslag of verslechtering van zijn arbeidsvoorwaarden, in geval hij in militairen of in verplichten burgerlijken dienst wordt geroepen. Tijdens de mobilisatie en na de capitulatie is wel gebleken, dat het ontbreken van een regeling dienaangaande een ernstige leemte in het Nederlandsche arbeidsrecht was. Voorts valt het toe te juichen, dat de Raad van Arbeidszaken in Nederlandsch-Indië ook controle kan uitoefenen op de wijze, waarop pensioenfondsen of werkgevers persoonlijk de op zich genomen verplichtingen tot betaling van pensioenen en andere soortgelijke uitkeeringen nakomen. In Nederland kan de gepensioneerde arbeider, wiens pensioen gekort wordt, zich alleen tot den burgerlijken rechter wenden. Dit is in ieder geval een lange en moeilijke weg. Bovendien leidt hij in veel gevallen niet tot resultaat door de zeer strenge eischen, welke de Hooge Raad voor het in rechte bestaan van een verplichting tot betaling van pensioen stelt.

Ongetwijfeld zal na het einde van den oorlog een vergelijkende studie, van de in Nederland en in Nederlandsch-Indië met de hier besproken maatregelen bereikte resultaten, nuttige bouwstoffen kunnen leveren voor het ontwerpen van regelingen van meer blijvend aard op het gebied van het ontslagrecht en de totstandkoming van loonen en andere arbeidsvoorwaarden.

W. F. DE GÁAY FORTMAN.

OVERHEIDSMATREGELEN OP ECONOMISCH GEBIED.

LANDBOUW EN VOEDSELVOORZIENING.

Scheuren van grasland. Besluit volgens hetwelk uitkeering van het voorschot op de scheurpremie ad f 75 per ha reeds zal plaats vinden zoodra het grasland goedgekeurd en gescheurd is. (E. V. 30/1/42, pag. 147).

MAANDCIJFERS.

GECOMBINERDE MAANDSTAAT VAN DE VIER NEDERLANDSCHE GROOTE BANKEN EN VAN HET NEDERLANDSCHE BEDRIJF VAN DE NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ.

(In millioenen guldens)	Nederl. Banken		Nederl. Banken en Ned. Handel-Mij.	
	31 Dec. 1941	31 Jan. 1942	31 Dec. 1941	31 Jan. 1942
Activa:				
Kas, kassiers en daggeldleeningen	55	65	64	83
Ned. schatkistpapier	793	830	933	975
	848	895	997	1058
Ander overheidspapier	14	18	14	18
Wissels	1	1	1	1
Bankiers in binnen- en buitenland	64	65	87	88
Prolong. en voorsch. op effecten	60	51	80	68
	-139	135	182	-175
Debiteuren	162	157	203	199
Effecten en syndicaten	29	30	39	40
Deelnemingen (incl. voorschotten)	10	11	22	23
	201	198	264	262
Gebouwen	14	14	18	18
Diverse reken. (incl. overl. posten)	3	1	3	1
Belegde bestemmingsreserven	2	2	2	2
Effecten leendepôt	13	13	13	13
	1220	1258	1479	1529
Passiva:				
Crediteuren	871	897	1053	1090
Wissels	—	—	—	—
Deposito's op termijn	69	71	91	92
Kassiers en genom. daggeldleeningen	—	—	—	—
Diverse rekeningen	27	36	32	42
Bestemmingsreserven	2	2	2	2
Effecten leendepôt	13	13	13	13
	982	1019	1190	1239
Aandeelenkapitaal	170	170	210	210
Reserve	68	69	79	80
	1220	1258	1479	1529

STATISTIEKEN.

ZILVERPRIJS.

GOUDPRIJS.

Londen ¹⁾		N. York ²⁾		A'dam ³⁾		Londen ⁴⁾	
9 Febr. 1942	—	—	9 Febr. 1942	2125	168/—	—	—
10 " 1942	—	—	10 " 1942	2125	168/—	—	—
11 " 1942	—	—	11 " 1942	2125	168/—	—	—
12 " 1942	—	—	12 " 1942	2125	168/—	—	—
13 " 1942	—	—	13 " 1942	2125	168/—	—	—
14 " 1942	—	—	14 " 1942	2125	168/—	—	—
15 Febr. 1941	23 1/4	34 3/4	15 Febr. 1941	2125	168/—	—	—
23 Aug. 1939	18 1/4	37 1/4	23 Aug. 1939	2110	148/6 1/4	—	—

¹⁾ In pence p. oz. stand. ²⁾ Foreign silver in \$c. p. oz. fine.
³⁾ In guldens per kg 1000/1000. ⁴⁾ In sh. p. oz. fine.

KOERSEN VASTGESTELD DOOR HET NEDERLANDSCH CLEARINGINSTITUUT.

(met data van vaststelling)

Belga's	30.14	7 Aug. '40	Lewa (Bulgarije)	2.30	25 Nov. '40
Zw. Francs	43.56	11 Oct. '40	Pengoe (Hongarije)	—	—
Fr. Francs	3.77	6 Mrt. '41	(oude schuld)	36.52	20 Dec. '40
Lires	9.91	3 Juli '41	Pengoe	—	—
Deensche Kr.	39.34	2 Febr. '42	(nwe. schuld)	45.89	20 Dec. '40
Noorsche Kr.	42.82	21 Dec. '40	Zloty (Polen)	—	—
Zweedsche Kr.	44.85	13 Aug. '40	(oude schuld)	35.00	28 Jan. '41
Finsche Mark	3.82	2 Juli '41	(nwe. schuld)	37.68	11 Febr. '41
Dinar (Joego-Slavië)	—	—	Lei	1.28	24 April '41
(oude schuld)	3.43	16 Aug. '40	Slow. Kr.	6.48	10 Juni '39
Dinar	—	—	Drachmen	—	—
(nwe. schuld)	3.77	1 Juli '41	(Griekenland)	1.26	8 Oct. '41
Turksche	—	—	Kuna	3.77	29 Oct. '41
Ponden	1.45 1/2	29 Dec. '39	—	—	—

OFFICIEELE WISSELKOERSEN NEDERLANDSCHE BANK. Valuta's (schriftelijk en t.t.)

	N.-York	Brussel	Zürich	Stockh.	Helsinki
9 Febr. 1942	—	30.14	43.67	44.85 1/2	—
10 " 1942	—	30.14	43.67	44.85 1/2	—
11 " 1942	—	30.14	43.67	44.85 1/2	—
12 " 1942	—	30.14	43.67	44.85 1/2	—
13 " 1942	—	30.14	43.67	44.85 1/2	—
14 " 1942	—	30.14	43.67	44.85 1/2	—
Laagste d.w.	—	30.11	43.63	44.81	—
Hoogste d.w.	—	30.17	43.71	44.90	—
Muntpariteit	1.469	24.906	48.003	66.671	6.266

STAND VAN 's RIJKS KAS.

Vorderingen	31 Jan. 1942	7 Febr. 1942
Saldo van 's Rijks Schatkist bij de Nederlandsche Bank	f 6.020.736,86	f 4.422.097,57
Saldo h. d. Bank voor Ned. Gemeenten	—	3.348.471,06
Voorschotten op ult. Dec. 1941 aan de gemeenten verstrekt op aan haar uit te keeren hoofdsom der pers. bel., aand. in de hoofdsom der grondbel. en der gem. fondsbel., alsmede op op die belastingen en op de vermogensbelasting	11.294.539,71	11.294.539,71
Voorschotten aan Ned.-Indië	171.752.825,43	178.471.195,43
Idem voor Suriname ¹⁾	7.459.247,74	7.459.247,74
Idem aan Curaçao ²⁾	250.076,78	250.076,78
Kasvord. wegens creditverstreking a. h. buitenland	51.069.781,72	50.376.075,52
Daggeldleeningen tegen onderpand	—	—
Saldo der postrek. van Rijks-comptabelen	88.076.978,95	94.601.331,27
Vordering op het Alg. Burg. Pensioenfonds ³⁾	—	—
Vordering op andere Staatsbedr. en instellingen ⁴⁾	78.473.368,92	73.634.425,20
Verplichtingen		
Voorschot door de Ned. Bank ingevolge art. 16 van haar octrooi verstrekt	f —	f —
Voorschot door de Ned. Bank in reken.-cour. verstrekt	—	—
Schuld aan de Bank voor Ned. Gemeenten	2.944.985,67	—
Schatkistbiljetten in omloop	110.106.000,—	110.106.000,—
Schatkistpromessen in omloop	1613.300.000,—	1636.400.000,—
Daggeldleeningen	—	—
Zilverbons in omloop	119.595.463,50	121.109.621,—
Schuld op ultimo December 1941 aan de gem. weg. d. a. h. uit te keeren hoofds. pers. bel., aand. i. d. hoofds. d. grondb. e. d. gem. fondsbel. alsmede op die bel. en op de vermogensbelasting	—	—
Schuld aan het Alg. Burg. Pensioenfonds ⁵⁾	1.082.901,94	6.375.036,47
Id. aan het Staatsbedr. der P. T. en T. ⁶⁾	237.369.217,27	255.692.815,38
Id. aan andere Staatsbedrijven ⁷⁾	19.337.460,69	19.346.545,86
Id. aan div. instellingen ⁸⁾	359.466.034,62	359.692.581,88

¹⁾ In rekg. crt. met 's Rijks Schatkist. ²⁾ Rechtstreeks bij de Nederl. Bank geplaatst nihil.

DE NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte balans op 16 Februari 1942.

Activa.		
Binnenl. Wissels, (Hfdbank. f —)	Promessen, enz. (Bijbank " —)	78.000
		f 78.000
Papier op het Buitenland	f 1.057.683.696	
Af: Verkocht maar voor de bank nog niet afgeloopen	—	
		f 1.057.683.696
Beleeningen incl. voorschotten in rekening-courant op onderpand	(Hfdbank. f 133.155.028 ¹⁾) (Bijbank " 2.296.012) (Agentsch. " 13.862.468)	
		f 149.313.508
Op Effecten enz.	f 149.029.563 ²⁾	
Op Goederen en Ceelen	283.945	
		f 149.313.508 ³⁾
Voorschotten aan het Rijk	—	
Munt en muntmateriaal:		
Gouden munt en gouden muntmateriaal	f 1.026.257.277	
Zilveren munt, enz.	7.875.254	
		f 1.034.132.531
Belegging van kapitaal, reserves en pensioenfonds	53.626.691	
Gebouwen en meubelen der Bank	4.000.000	
Diverse rekeningen	160.893.209	
		f 2.459.727.635
Passiva.		
Kapitaal	f 20.000.000	
Reservefonds	5.368.354	
Bijzondere reserves	16.583.835	
Pensioenfonds	11.735.924	
Bankbiljetten in omloop	2.123.097.265	
Bankassigtiën in omloop	9.628	
Rek.-Courant } Van het Rijk f 10.065.853		
saldo's } Van anderen, " 266.132.628		
		f 276.198.481
Diverse rekeningen	6.734.148	
		f 2.459.727.635

Beschikbaar metaalsaldo f 77.656.669
Minder bedrag aan bankbiljetten in omloop dan waartoe de bank gerechtigd is 194.141.670
Schatkistpapier, rechtstreeks bij de bank ondergebracht —
¹⁾ Waarvan aan Nederlandsch-Indië (Wet van 15 Maart 1933, Staatsblad No. 99) 55.341.825

Voornaamste posten in duizenden gulden.

Data	Gouden munt en muntmater.	Circulatie	Andere opeischb. schulden	Beschikb. Metaal-saldo	Dek-hings-perc.
16 Febr. '42	1.026.257	2.123.097	276.207	77.657	43
9 " '42	1.026.298	2.119.320	253.157	88.427	43
2 " '42	1.026.264	2.128.283	226.751	95.374	43,6
6 Mei '40	1.160.282	1.158.613	255.183	607.042	83
Data	Totaal bedrag disconto's	Schatkist-prom. rechtstr.	Beleeningen	Papier op het buitenl.	Div. reken. (act.)
16 Febr. '42	78	—	149.314	1.057.684	160.893
9 " '42	83	—	149.033	1.048.188	140.734
2 " '42	73	—	151.760	1.020.049	151.740
6 Mei '40	9.853	—	217.726	750	20.648

DUITSCHER RIJKSBANK.

(in mill. R.M.)

Data	Goud en deviezen	Renten-bank-scheine.	Andere wissels, chèques en schatkistpapier	Beleeningen	
7 Febr. 1942	76,9	337,1	20.509,0	21,0	
31 Jan. 1942	77,3	316,5	20.884,3	27,7	
23 " 1942	77,5	253,4	19.943,2	17,6	
23 Aug. 1939	77,0	27,2	8.140,0	22,2	
Data	Effecten	Diverse Activa	Circulatie	Rekg.-Crt.	Diverse Passiva
7 Febr. '42	151,6	1.076,3	18.675,8	2.507,1	560,1
31 Jan. '42	151,0	995,6	18.987,2	2.416,6	611,2
23 " '42	132,9	975,9	17.908,2	2.478,7	600,7
23 Aug. '39	982,6	1.380,5	8.709,8	1.195,4	454,8

GEZAMENLIJKE STATEN VAN DE NATIONALE BANK VAN BELGIË EN VAN DE EMISSIEBANK TE BRUSSEL.

(in mill. francs)

Data	Goud, specie, deviezen en Reichskredit-kassen	Credit a. h. particuliere bedrijfsleven	Credit aan Staat en openbare lichamen	Overheidsfondsen	Circulatie	Postcheque-ambt	Rekening-Courant
5 Febr. '42	35.376	896	18.839	2.188	49.851	3.783	2.941
29 Jan. '42	35.215	892	18.062	2.250	49.334	3.733	2.633
22 " '42	34.991	885	17.711	2.337	49.146	3.730	2.331
15 " '42	34.719	960	17.615	2.379	49.008	3.766	2.183
8 " '42	34.643	904	17.818	2.396	48.942	3.797	2.348
8 Mei '40	23.606	5.394	695	1.480	29.806	—	909

Alfabetische Index Overheidsmaatregelen op Economisch gebied

(Zie voor den alfabetischen index Overheidsmaatregelen in 1941 het Jaarregister 1941, laatste bladzijde.)

	Blz.		Blz.
Aardappelen	33, 47	Wijnbelasting	33
Accijns	33	Zaden	47, 59
Bank- en Credietwezen	33		
Bedrijfsvorm	59		
Bedrijfsorganisatie Vee en Vleesch	59		
Belastingen	33, 59		
Bindtouw	33		
Binnenscheepvaart	59		
Bouwnijverheid	47, 58		
Buitenlandsche Handel	47, 59, 75		
Chemische Industrie	58		
Deviezenverkeer	33, 59		
Dividendbeperking	59		
Drankwet	58		
Electrotechnische Industrie	58		
Fruit	59		
Gevogelte	47		
Grasland	33, 67, 85		
Grafische Industrie	58, 75		
Groenten	33		
Kaas	75		
Kamers van Koophandel	47		
Keramische Industrie	58		
Kunstmest	59		
Kwekerij	59		
Landbouw	33, 47, 59, 67, 75, 85		
Landstand, Nederlandsche	33		
Melk en -producten	33		
Metalen	47, 58, 75		
Motorbrandstof	58		
Omzetbelasting	59		
Organisatie Bedrijfsleven	47		
Pacht	67		
Papier	58		
Pelterijen	58		
Pensioenbedrijven	58		
Postverkeer	59		
Prijzregeling	47, 58, 75		
Radio	47		
Registratierechten	59		
Restaurants	75		
Rijwielen	47		
Slachtvee	33, 59, 67		
Spertijden Kleinbedrijf	75		
Tabak	47, 58		
Tweelandenorganisaties	59		
Tuinbouw	33, 59		
Turf	59		
Uien	33		
Varkens	59		
Vee	67		
Veevoeder	47		
Vervoerswezen	59		
Visscherij	33, 47, 59		
Vlas	59, 75		
Vleesch	59		
Voedselvoorziening	33, 47, 59, 75		

Overzicht van de ontwikkeling der handelspolitiek van het Koninkrijk der Nederlanden van 1923 t/m. 1938

(Samengesteld door een groep medewerkers van het N. E. I., onder leiding van Prof. Mr. P. Lieftinck)

28e publicatie van het Nederl. Econom. Instituut.

Prijs f 2.10*

(Prijs voor donateurs en leden van het N.E.I.
f 1.50) *Verkrijgbaar in den boekhandel*

**UITGAVE:
DE ERVEN F. BOHN N.V., HAARLEM**

Tanker Freight Rates and Tankship Building

door

Dr. T. Koopmans

27e Publicatie van het Nederlandsch Econom. Instituut

Prijs:
Ingehaaid **f 2.10***
Gebonden **f 3.15***

(Prijs voor donateurs en leden v. h. N.E.I. resp. f 1.50 en f 2.25)

Verkrijgbaar in den boekhandel

Uitgave:
De Erven F. Bohn N.V. - Haarlem

Publicaties van het Nederlandsch Economisch Instituut:

1. A. J. W. RENAUD
Groot- en kleinhandelsprijzen in Nederland en België (2 dln. f 5,25)*
2. Dr. H. M. H. A. VAN DER VALK
De betrekkingen tusschen banken en industrie in België (f 4,20)*
- 3a. D. C. RENOUIJ
Beschouwingen over een tolunie tusschen Nederland en België-Luxemburg - I (f 4,20)*
- 3b. en 3c. D. C. RENOUIJ
Beschouwingen over een tolunie tusschen Nederland en België-Luxemburg - II (2 dln. f 4,20)*
4. Ir. A. BAARS
Het verbruik van algemeen benodigde consumptie-artikelen (f 2,35)*
5. Dr. F. L. VAN MUISWINKEL
De verzamelende graanhandel in de V.S. van Amerika, Canada en Argentinië (f 3,65)*
6. Dr. G. Z. JOL
Ontwikkeling en organisatie der Nederlandsche brouwindustrie (f 4,20)*
7. Dr. A. J. VERHAGE
De handel in bloembollen (f 3,15)
8. Dr. A. TREEP
De betrekkingen tusschen banken en industrie in Frankrijk (f 4,20)*
9. Mej. Dr. ROSA PHILIPS
De invloed van de Braziliaansche koffieverdedigingspolitiek op de koffie-importen der
hoofdconsumptielanden (f 2,10)*
10. Ir. A. BAARS en Dr. H. M. H. A. VAN DER VALK
Seizoensbewegingen in het economisch leven van Nederland (f 1,55)*
11. Dr. J. C. M. VAN RHEE
De betrekkingen tusschen banken en industrie in Zwitserland (f 3,65)*
12. HENRI REUCHLIN M. A.
Werkverruiming en haar gevolgen voor volkshuishouding en overheidsfinanciën (f 1,05)*
13. Dr. H. M. H. A. VAN DER VALK
Economische politiek in België in de depressie (f 1,05)*
14. Dr. W. L. VALK
Conjunctuurdiagnose (f 6,30* geb., f 5,25* gekart.)
15. CH. GLASZ
Hypotheekbanken en Woningmarkt in Nederland (f 1,55)*
16. Ir. J. W. BONEBAKKER
De Scheepsbouwrijverheid in Nederland (f 1,55)*
17. F. WEINREB
Statistische bepaling van de vraagcurve. Toepassing op de Nederlandsche vraag naar
suiker (f 3,15)*
18. Dr. E. VAN DER WIEL
De betrekkingen tusschen banken en industrie in Zweden (f 2,60)*
19. Dr. J. J. J. DALMULDER
On econometrics (f 2,65* geb., f 1,55* ingen.)
20. Dr. T. KOOPMANS
Linear regression analysis of economic time series (f 3,15* geb., f 2,10* ingen.)
21. Dr. W. L. VALK
Production, pricing and unemployment in the static state (f 3,15* geb., f 2,10* ingen.)
22. Dr. H. J. FRIETEMA
Productie en prijsvorming op de Engelsche markt van Nederlandsche, Deensche en kolo-
niale boter (f 3,15)*
23. Dr. Ir. A. BAARS
Openbare werken en conjunctuurbeweging (f 2,10)*
24. Dr. Ir. F. J. C. VAN DER SCHALK
Een analyse van de arbeidsproductiviteit in Nederland (f 2,60)*
25. Dr. L. R. W. SOUTENDIJK
Methoden tot het vaststellen van den omvang der besparingen (f 2,60)*
26. J. VAN DER WIJK
Inkomens- en Vermogensverdeeling (f 2,60)*
27. Dr. T. KOOPMANS
Tanker freight rates and tankship building (f 3,15* geb., f 2,10* ingen.)
28. Overzicht van de ontwikkeling der handelspolitiek van het Koninkrijk der Nederlanden
van 1923 tot en met 1938, samengesteld door een groep medewerkers van het N.E.I.,
onder leiding van Prof. Mr. P. Lieftinck (f 2,10)*
29. Dr. A. WINSEMIUS
Economische aspecten der internationale migratie (f 2,10)*
30. Dr. H. M. H. A. VAN DER VALK
Egalisatiefondsen en monetaire politiek in Engeland, Nederland en de Vereenigde Staten
(derde gewijzigde druk) (f 2,10)*
31. M. J. SCHUT
Tinrestrictie en tinprijs (f 1,55)*
32. Dr. J. R. A. BUNING
De beleggingen der bijzondere spaarbanken in Nederland (f 3,65)*

Uitgave: De Erven F. Bohn N.V. Haarlem

Verkrijgbaar in den boekhandel